

AAN DE SLAG MET ONDERWIJSTIJD

KADERS EN INSPIRATIE
VOOR SCHOLEN

INTRODUCTIE

De overheid heeft regels vastgesteld voor de onderwijstijd voor leerlingen. Binnen deze regels is er speelruimte om keuzes te maken in de hoeveelheid, verdeling en de vorm van de onderwijstijd. Scholen hebben de mogelijkheid om maatwerk voor leerlingen en/of meer ontwikkeltijd voor leraren mogelijk te maken. In de praktijk blijkt dit voor veel scholen echter nog een flinke puzzel. Om scholen te informeren en inspireren op dit vlak, heeft de VO-raad deze uitgave ontwikkeld.

In deze brochure lees je welke regels er zijn en welke ruimte er op schoolniveau is om schooleigen keuzes te maken. Ook krijg je tips van andere scholen bij aanpassingen in de onderwijstijd. Daarnaast bevat de brochure vijf portretten van scholen die op verschillende manieren de ruimte in de wet benutten. De praktijkvoorbeelden zijn vanuit verschillende perspectieven belicht. Er wordt gekeken naar de gekozen ontwikkeling door de ogen van leraren, schoolleiders, leerlingen en ouders. Hierdoor ontstaat een rijk beeld van wat ontwikkelingen en veranderingen rondom onderwijstijd teweeg kunnen brengen op school.

DEFINITIES

Onderwijstijd: Onderwijstijd gaat over het minimale aantal lessen dat leerlingen wettelijk moeten krijgen. Elke leerling heeft recht op een onderwijsprogramma dat aan de wettelijke urennormen voldoet.

Ontwikkeltijd: Ontwikkeltijd is tijd waarin leraren structureel ruimte krijgen om zich te verbeteren, verbreden, verdiepen en gezamenlijk vorm te geven aan onderwijsvernieuwing en onderwijsontwikkeling.

PILOT ONDERWIJSTIJD

In vergelijking met andere Westerse landen geven leraren in Nederland veel les en hebben leerlingen veel lestijd. Tegelijkertijd hebben scholen, ook in het licht van het lerarentekort, moeite om de kwaliteit van het onderwijs op peil te houden en is er bij leraren een grote behoefte aan meer ontwikkeltijd. In het schooljaar '24/'25 en '25/'26 loopt er een tweejarige pilot waarin scholen de ruimte krijgen om uit te zoeken wat het betekent om substantieel minder lessen aan te bieden aan leerlingen. In plaats daarvan kunnen scholen meer uren besteden aan lesvoorbereiding en/of ontwikkeltijd voor leraren. De pilot, een gezamenlijk initiatief van het ministerie van OCW, de onderwijsbonden en de VO-raad, moet uitwijzen of een herziene balans scholen meer ruimte biedt om te werken aan de kwaliteit van lessen en de aantrekkelijkheid van het lerarenberoep. Via een monitoringsonderzoek dat parallel aan de uitvoering loopt, worden de opbrengsten van de pilot voor de sector in kaart gebracht.

KADERS

WAT MOET EN MAG VOLGENS DE WET?

In de Wet modernisering onderwijstijd is vastgelegd hoeveel uren onderwijs leerlingen minimaal moeten krijgen. De verplichte onderwijstijd is voor het vo vastgelegd in urennormen. Deze urennormen gelden niet per leerjaar en per leerling, maar **per opleiding**, zodat de onderwijstijd over de leerjaren verspreid kan worden. Er is geen gedetailleerde landelijke richtlijn die bepaalt wat scholen precies moeten of mogen binnen de urennorm. Scholen hebben daardoor veel vrijheid om het onderwijsprogramma op hun eigen manier in te richten. Daarmee kunnen zij maatwerk voor leerlingen mogelijk maken en meer ontwikkeltijd voor leraren vrijmaken.

Er zijn drie voorwaarden waaraan voldaan moet worden rondom onderwijstijd:

1. Leerlingen krijgen minimaal 189 dagen per jaar onderwijs.
2. Onderwijsactiviteiten moeten voldoen aan drie voorwaarden
 - bewust gepland en verzorgd onder verantwoordelijkheid van de school;
 - uitgevoerd onder de pedagogisch-didactische verantwoordelijkheid van een leraar of een ander die hier op grond van de wet mee belast mag worden;¹
 - de medezeggenschap moet vooraf instemming hebben gegeven.
3. Het programma moet voldoen aan de wettelijke urennorm, die inhoudt dat leerlingen per opleiding onderwijs moeten *kunnen* volgen van:
 - 3700 uur voor het vmbo (4 jaar)
 - 4700 uur voor de havo (5 jaar)
 - 5700 uur voor het vwo (6 jaar)

Per leerling mag de school van de standaard urennorm afwijken, naar boven en naar beneden. Scholen mogen het onderwijs anders inrichten of een aangepast programma aanbieden aan individuele leerlingen. Dat geeft de vrijheid voor een flexibel onderwijsprogramma en voor maatwerk per leerling. Wat er kan en mag met betrekking tot maatwerk staat in [dit overzicht](#) van de VO-raad.

WAAROVER KUNNEN KEUZES OP SCHOOLNIVEAU GEMAAKT WORDEN?

- Het aantal (les)uren per schoolvak (behalve lichamelijke opvoeding);
- Hoe lang een les/onderwijsactiviteit duurt;
- Hoe de roosters ingedeeld zijn;
- Of alle lessen/onderwijsactiviteiten voor alle leerlingen verplicht zijn;
- Wanneer herfst- en voorjaarsvakantie is;
- Wanneer roostervrije dagen worden ingepland (maximaal 12 per jaar, waarvan maximaal 6 rondom de zomervakantie).

¹ De wet noemt, in [paragraaf 2](#) en [paragraaf 3](#) van artikel 7 van de WVO 2020, naast de inzet van een voor het vak bevoegde leraar, nog verschillende andere mogelijkheden voor het (structureel dan wel tijdelijk) geven van voortgezet onderwijs, variërend van EU-getuigschriften en teambevoegdheid tot lio's, zij-instromers en gastdocenten. Ook andersbevoegden ([art. 7.15](#)) en 'zelfs' onbevoegden ([art. 7.14](#)) kunnen onder voorwaarden (tijdelijk) worden ingezet en dus onderwijsactiviteiten uitvoeren.

TIPS BIJ AANPASSINGEN VAN DE ONDERWIJSTIJD

- Houd voor ogen dat het aantal uren invloed heeft op leerresultaten, maar dat andere factoren, zoals de kwaliteit van lessen, een groter effect hebben.*
- Aanpassingen in onderwijstijd vereisen (ook) aanpassingen in het curriculum; voer hierover het gesprek in school. Maak eventueel gebruik van externe expertise bij het doorvoeren van een aanpassingen in onderwijstijd en het curriculum of positioneer leraren met (speciale) expertise op dit vlak.
- Ontwikkel een ander perspectief op de leraar: niet als een geïsoleerde uitvoerder van methodes maar een teamlid in een school die samen met collega's vanuit een gedeelde visie en waarden de verantwoordelijkheid neemt voor het ontwikkelen van optimaal onderwijs voor alle leerlingen.*
- Betrek het docententeam en de MR in een vroeg stadium bij wijzigingen in de onderwijstijd.
- Zorg dat de verandering past bij de visie van de school en maak deze leidend. Blijf vertellen waarom jullie deze ontwikkeling inzetten.
- Geef docententeams autonomie en verantwoordelijkheid bij de aanpassingen in de onderwijstijd, en faciliteer hen hierin middels deskundigheidsbevordering en tijd.
- Evalueer regelmatig met het team, leerlingen en ouders, en stuur bij.
- Houd voor ogen dat ontwikkeltijd het meest effectief is wanneer deze gezamenlijk door leraren wordt ingevuld.
- Naast een lerende cultuur vergt samen ontwikkelen ook een structuur die een schoolcultuur van samen ontwikkelen 'afdwingt', zoals ingeroosterde gezamenlijke ontwikkeltijd.*

MEER WETEN?

- [Bekijk de onderwerppagina over onderwijstijd van de VO-raad](#)
- [Lees het kennisdossier van Voion](#)
- [Luister naar lector Marco Snoek over het verminderen van lesuren in zijn podcastserie 'Minder uren, betere lessen?'](#)
- [OCW zet de ruimte in regels rondom onderwijstijd op een rij in de brochure 'Ontdek de ruimte'](#)

* Uit: het eindrapport van de podcastserie Minder uren, betere lessen van de HvA

COORNHERT LYCEUM | HAARLEM

“DE MEERWAARDE VAN EEN VASTE ONTWIKKELMIDDAG IS DAT LERAREN ELKAAR WETEN TE VINDEN”

Op het **Coornhert Lyceum** zijn alle leraren elke dinsdagmiddag vrijgeroosterd om met onderwijsontwikkeling bezig te zijn. De schoolleiding faciliteert Maaktijd, Inspiratietijd, Reflectietijd en Afstemtijd (MIRA) om de kwaliteit van de lessen te verbeteren en samenwerking te bevorderen.

Elkaar opzoeken en sparren over onderwijsontwikkeling vraagt om tijd waaraan het de leraren op het Coornhert Lyceum ontbrak. Tussenuren van leraren waren versnipperd en collega's konden elkaar niet vinden om te sparren. De school is bovendien sinds twee jaar bezig een Daltonschool te worden en zelf dus ook volop in ontwikkeling. De schoolleiding constateerde dat er te weinig ruimte overbleef voor (persoonlijke) ontwikkeling en scholing. Door de onderwijstijd anders in te delen, loste de schoolleiding dit op.

Anja Schoots

Van en met elkaar leren

Conrector Anja Schoots onderzocht met de Daltonwerkgroep en de werkgroep pedagogiek hoe de school de onderwijstijd zo kon inrichten dat leraren samen aan onderwijsontwikkeling kunnen werken. “Eigenlijk besloten we vrij snel om die versnipperde tussenuren te bundelen en de dinsdagmiddag van 14.00 tot 17.00 uur te blokkeren voor ontwikkeling”, vertelt ze. Het Coornhert Lyceum gebruikt het roosterprogramma Zermelo, waarin de roostermaker dat tijdslot blokkeerde. “Dat was wel even puzzelen, maar in de jaartaak van leraren zijn natuurlijk ook al uren opgenomen voor scholing en vergaderingen. Al die uren plannen we nu op die dinsdagmiddag. We zijn dit schooljaar begonnen en nu vooral aan het ontdekken hoe we met en van elkaar kunnen leren.”

Autonomie zorgt voor draagvlak

Elke ontwikkelmiddag begint met een gezamenlijke aftrap van een half uur, waarbij gereflecteerd wordt op een pedagogisch of didactisch onderwerp. Anja: “Pedagogiek en didactiek zijn om de week de vaste thema's die structuur bieden aan de middag. Het kan ook zijn dat we een 'good practice' ter inspiratie delen of organisatorische zaken met elkaar afstemmen. De rest van de middag vullen de leraren naar eigen inzicht in. De valkuil is dat ze deze tijd voor vergaderingen gebruiken, maar dat proberen we tot een minimum te beperken. Ik zou dat als tip aan andere scholen willen meegeven: zorg voor een gezamenlijk onderdeel, leg daarnaast de regie in handen van het team zelf en blijf in gesprek over hoe je de ontwikkeltijd benut. Die autonomie zorgt voor draagvlak.”

Duidelijkheid

Anja besprak het idee voor de ontwikkelmiddag ook met Marieke van den Vlekkert, beleidsadviseur Onderwijs en Kwaliteit van Dunamare, waar het Coornhert Lyceum onderdeel van is. "Zij kent de wet- en regelgeving en stelt kritische vragen," zegt Anja. "Marieke vertelde dat de versnipperde tijd die leraren op het Coornhert ervaren, ook bij andere scholen speelt. In een tussenuur een lessenserie voorbereiden, lukt net niet want je moet weer op tijd naar je volgende les. Leraren weten nu dat daar op dinsdagmiddag tijd voor is en dat ze elkaar daar kunnen vinden. Dat is echt de meerwaarde."

"ONDERWIJSONTWIKKELING
LUKT NIET ALS JE DE DEUR
VAN JE LOKAAL DICHT HOUDT"

ANNE FERRARI, LERARES NEDERLANDS EN DALTONCOÖRDINATOR:

"ONDERWIJSONTWIKKELING
LUKT NIET ALS JE DE DEUR
VAN JE LOKAAL DICHT HOUDT"

"Ik heb meegedacht met Anja en Walter over wat de beste structuur is om het onderwijs te verbeteren met de Daltonvisie in ons achterhoofd. Als we van de leerlingen vragen om samen te werken en te reflecteren op hun werk, dan moeten we dat als lerarenteam toch ook doen? Onderwijsontwikkeling lukt niet als je de deur van je lokaal dicht houdt. Daar is samenwerking voor nodig en het hoort bovendien bij je professionaliteit als leraar. Omdat we uit een periode komen waarin iedereen veel vrijheid had om z'n eigen 'ding' te doen, merk je wel dat er collega's zijn die aan deze vaste middag moeten wennen. Zelf sta ik er helemaal achter want het komt de kwaliteit van het onderwijs ten goede."

Elkaars les bezoeken

"We overleggen nu veel meer over de dagelijkse praktijk in de klas en zo krijgen we eenheid in hoe we werkvormen toepassen en de lessen vormgeven. Ik kan thuis in mijn eentje nooit bedenken wat met collega's samen wel lukt. Denk aan vakoverstijgende samenwerking en het delen van 'good practices'. We hebben laatst bijvoorbeeld via 'blind dates' werkvormen bedacht waarbij leerlingen moeten samenwerken. Vervolgens hebben collega's elkaars les bezocht om te kijken hoe zo'n werkvorm wordt toegepast. Het vertrouwen groeit dat collega's kritisch mogen meedenken en een kijkje in jouw klas mogen nemen."

Onderwijstijd effectief gebruiken

"We weten inmiddels dat we flexibel moeten omgaan met de planning die we voor het hele jaar bedacht hadden. De planning is vooral een leidraad en als er behoefte is om andere zaken te bespreken, dan doen we dat. Waar het om gaat is dat we met en van elkaar leren en de onderwijstijd zo effectief mogelijk gebruiken. Dat kan ook zijn door toetsen na te kijken, een mentoroverleg te houden of met je vaksectie te vergaderen. Als je er niet bij bent, dan word je echt gemist."

"ZORG VOOR EEN GEZAMENLIJK
ONDERDEEL, LEG DAARNAAST DE
REGIE IN HANDEN VAN HET TEAM
ZELF EN BLIJF IN GESPREK OVER
HOE JE DE ONTWIKKELTIJD BENUT."

WALTER DE JAGER, LERAAR DUIJS:

“HET IS EEN GEZAMENLIJKE VERANTWOORDELIJKHEID OM VAN DIE ONTWIKKELMIDDAG EEN SUCCES TE MAKEN”

“Zoals Anja vertelt, is deze ontwikkelmiddag vrij rigoueus ingevoerd en de communicatie erover had beter gekund. Tegelijkertijd is het ook wel heel erg nodig om een gezamenlijke lijn uit te zetten, zeker nu we een Daltonschool worden. Ik werk hier al vijf jaar, maar als je nieuw bent is het best fijn dat je weet waar je je collega's elke dinsdagmiddag kunt vinden.”

Aan tof onderwijs werken

“We ontdekten al snel dat de voorbereiding van de gezamenlijke aftrap te veel tijd kostte. We dachten dat we heel inspirerend moesten zijn met nieuwe werkvormen en interessante theorie. Maar het is natuurlijk een gezamenlijke verantwoordelijkheid van het hele lerarenteam om van deze ontwikkelmiddag een succes te maken. Dat inzicht kregen we tijdens een scholing op de Thomas More Academie. Andere cursisten zeiden dat we heel erg boffen dat we de ruimte krijgen om met elkaar aan tof onderwijs te werken, maar dat het ook de bedoeling is dat je daar dan met z'n allen aan bijdraagt.”

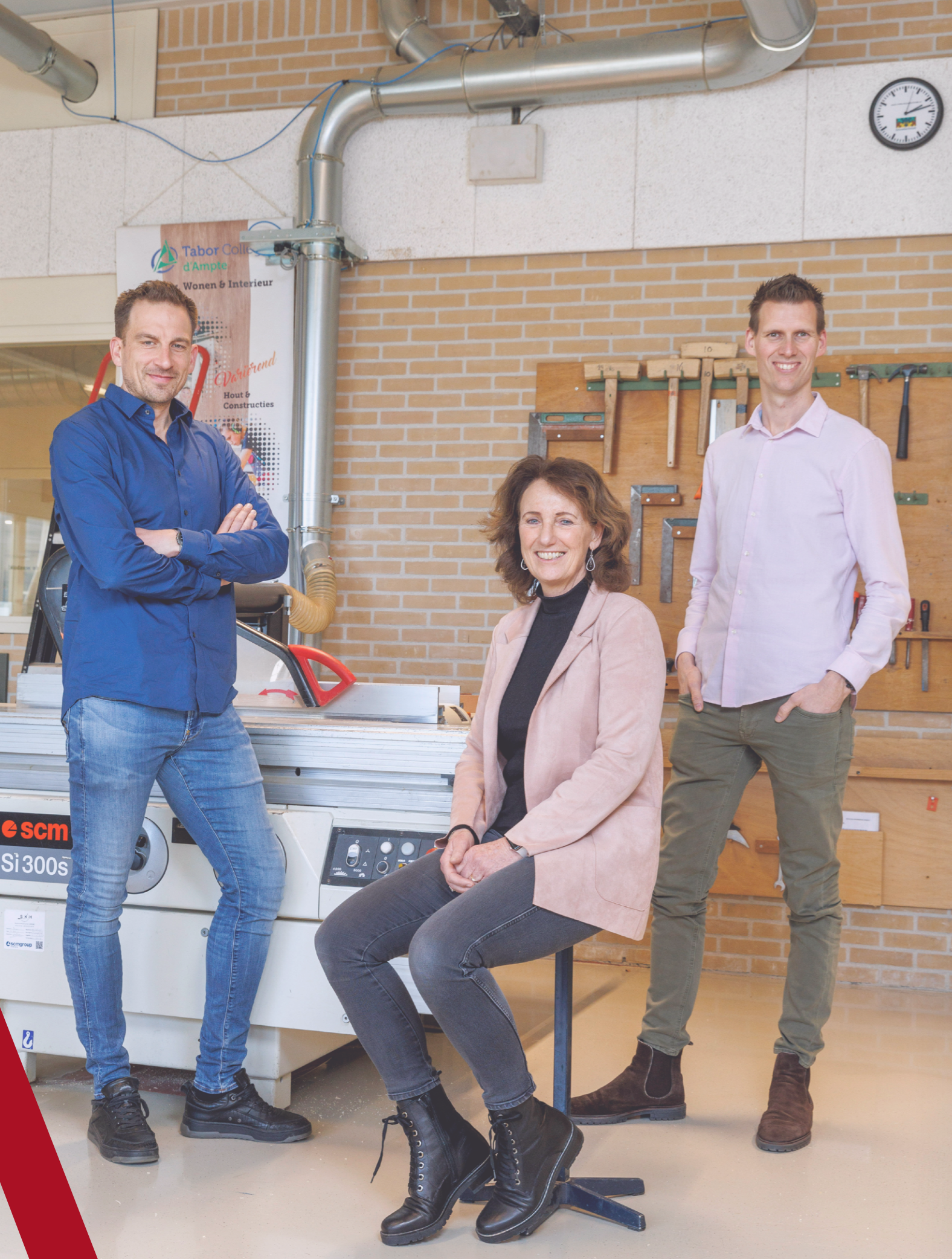
Leertips en leerstrategieën

“We zijn daarna het gesprek met een aantal collega's aangegaan en daaruit bleek dat er vooral behoefte is om dingen met elkaar te maken. Een voorbeeld is het onderwerp leerstrategieën. Collega's vinden het lastig om leerlingen binnen de Daltonuren effectief te helpen als ze vragen krijgen over een vak dat ze niet zelf geven. Toen hebben we een dinsdagmiddag benut om concrete leertips en leerstrategieën voor alle vakken op te stellen. Zo ontstond binnen een half uur een handig overzicht waar iedereen iets aan heeft. Daar profiteren de leerlingen ook van en dat is waar we naartoe willen: dat leerlingen merken dat wij als leraren ook samenwerken en het onderwijs met elkaar afstemmen.”

Walter de Jager

V.l.n.r. Thijmen Borsen, Els Huitema en Vincent Swier

TABOR COLLEGE D'AMPTE | HOORN

MINDER LES EN TOCH VERSNELLEN: HET KAN OP HET TABOR COLLEGE D'AMPTE

Het **Tabor College d'Ampte** biedt twee technische opleidingen met een doorlopende leerroute naar het mbo. Op het rooster staan minder uren voor biologie en wiskunde, en het vak drama ontbreekt. Zo komt meer onderwijstijd vrij voor de technische vakken en daardoor doen de leerlingen al in het derde jaar eindexamen in het beroepsgerichte vak. Doordat ze in het vierde jaar geen technieklessen meer volgen, ontstaat ruimte om één dag per week naar het mbo te gaan én een dag mbo-stage te lopen.

Meer maatwerk

Het idee om de samenwerking met het mbo te zoeken, ontstond in 2010. “We wilden meer maatwerk bieden aan leerlingen die praktisch zijn ingesteld”, vertelt Els Huitema, adjunct-directeur van d'Ampte. “Als je al jong weet dat je de techniek in wilt, word je niet blij van drama en biologie.” D'Ampte had al lijntjes met het **Horizon College**, een school voor mbo die behoefte had aan meer leerlingen in de techniek. “Zo hebben we met het vakcollege Techniek & Ondernemen (voor leerlingen met een vmbo-basis/kader-advies) eerst een brug geslagen van het vmbo naar het mbo”, zegt Els. “Zes jaar geleden kwam daar de Tech-mavo (voor leerlingen met een vmbo-tl-advies) bij. We geven leerlingen die naar het d'Ampte komen dus de keuze om direct in leerjaar 1 meer uren in de techniekvakken te maken.”

Elkaars onderwijs leren kennen

Om die brug naar het mbo te slaan, heb je volgens Els bevoegen leraren en draagvlak op bestuurs- of directieniveau nodig. “Wat in onze samenwerking goed werkt, is de aanstelling van een projectleider op beide scholen. Het vmbo gebruikt andere termen dan het mbo en je moet elkaars onderwijs leren kennen. Dan zie je welke kansen er voor de leerlingen zijn. Ook moet je de financiële stromen en processen inrichten. Er is een convenant met het Horizon College en als vmbo betalen wij een bedrag per leerling voor het onderwijs. Ook betalen we de leermiddelen van het mbo voor de leerlingen. Dat we als een van de weinige vmbo-scholen bereid zijn om onze leerlingen in hun vmbo-tijd naar het mbo te laten gaan, is onderdeel van het succes.”

Els Huitema

“WE GEVEN LEERLINGEN
DIE NAAR HET D'AMPTTE KOMEN
DUS DE KEUZE OM DIRECT
IN LEERJAAR 1 MEER UREN
IN DE TECHNIEKVAKKEN
TE MAKEN.”

Eindexamen in leerjaar 3

Thijmen Borsen is leraar wiskunde en teamcoach in de bovenbouw en de projectleider die het proces vanuit d'Ampte begeleidt. Thijmen: “Onze leerlingen kiezen in leerjaar 2 uit drie profielen: Bouwen, Wonen en Interieur (BWI), Produceren, Installeren en Energie (PIE) of Mobiliteit en Transport (MT). In leerjaar 3 doen ze eindexamen in het gekozen profiel, waardoor ze in hun vierde jaar de ruimte hebben om één dag per week in leerjaar 1 van het Horizon College* aan te sluiten. Ook lopen ze dan één dag per week beroepspraktijkvorming (bpv) stage.”

Gemotiveerde en trotse leerlingen

De leerlingen volgen in het vierde leerjaar geen technische vakken meer op d'Ampte, maar krijgen drie dagen per week Nederlands, Engels, wiskunde en natuur- en scheikunde. Daar kunnen ze dan hun vmbo-diploma in halen. “Ik ben echt onder de indruk van hun prestaties”, zegt Thijmen. “Ze zijn gemotiveerd en trots dat ze het mbo-niveau aankunnen.” Thijmen en Els zien leerlingen die na vier jaar vmbo in leerjaar 2 van het mbo kunnen instromen en zo een jaar tijdswinst boeken. Els: “Ook zijn er leerlingen die niet in het tweede jaar van het mbo kunnen instromen, maar die wel hun leertraject versnellen, vooral als er modulair gewerkt wordt. Door hun vooropleiding op het vmbo en de lessen van het mbo gaan ze sneller door de mbo-opleiding heen.”

Praktisch probleem

Zo'n zes jaar geleden werd verkend of d'Ampte ook een leerroute naar het mbo kon verzorgen voor leerlingen met een vmbo-tl-advies. Vincent Swier, leraar wiskunde en teamcoach in de onderbouw, zag dat veel van deze leerlingen zich voor het praktische vakcollege Techniek en Ondernemen aanmeldden, terwijl ze cognitief meer aankonden. “Daarom zijn we een soortgelijke samenwerking met het mbo aangegaan en dat noemen we de Tech-mavo”, vertelt hij. Dat deze leerlingen op het mbo voornamelijk mbo-niveau 4 opleidingen in de BOL-variant (Beroeps Opleidende Leerweg) kunnen volgen, zorgde echter voor een praktisch probleem. Vincent: “Bij die opleidingen gaan ze meerdere dagen naar school en dat betekent te veel individueel maatwerk. Het Horizon College zou dan voor één of weinig leerlingen veel leraren moeten mobiliseren. Daarom laten we die groep niet aansluiten bij bestaande opleidingen, maar schrijven we ze als een aparte klas op het Horizon College in.”

* Het Horizon College heet vanaf augustus 2024 Talland College.

Betere keuzes voor een vervolgopleiding

De leerlingen gaan één dag per week naar het mbo en lopen ook één dag per week een mbo-stage (bpv: beroepspraktijkvorming). Ze volgen vakken uit diverse opleidingen zoals bouw, infra, engineering, elektrotechniek en werktuigbouwkunde. Vincent: “Zo leren ze verschillende werkvelen kennen en maken ze betere keuzes voor een vervolgopleiding. De leerlingen vinden het prettig dat ze als één groep bij elkaar blijven. Ik ga één uur per week naar het Horizon College om lessen mbo-wiskunde aan deze klas te geven. Dat is best pittig vergeleken met vmbo-wiskunde. We verkleinen zo het gat naar het mbo en dat ik daar werk is ook onderdeel van onze samenwerking.”

Onderwijstijd winnen

Dat de leerlingen twee dagen per week niet op d'Ampte zijn, vraagt niet alleen om keuzes in de lessentabel, maar ook om flexibiliteit en organisatiekunde. “Daar heb je een goede roostermaker voor”, zegt Vincent. “Onze leerlingen zijn vaak best goed in wis- en natuurkunde dus daar knabbelen we in het derde en vierde leerjaar uren vanaf. Ook combineren we economie met het keuzevak ‘ondernemen’ en tekenen/handvaardigheid met het vak 3D vormgeving en realisatie. Leerlingen vinden economie vaak geen leuk vak, maar in combinatie met ondernemen wordt het interessanter. Het zorgt voor meer motivatie en we winnen er onderwijstijd mee. De lat ligt wel hoog. In de bovenbouw lopen de leerlingen ook nog stage en het lesprogramma in leerjaar 4 is best vol. Voor wiskunde moet ik het tempo hoog houden, want ze krijgen drie uur les in plaats van vier.”

Mooie onderdelen

De school kreeg in het begin wel eens klachten van ouders over te weinig onderwijstijd in leerjaar 1 en 2 en te veel in leerjaar 4. Els: “We hebben geleerd in een innovatief traject dat in ontwikkeling is, goed te communiceren met ouders en leerlingen over de stappen. Ik gebruik vaak de metafoor van de brug die we tussen het vmbo en het mbo slaan en waar we nog steeds aan bouwen. Voor het vakcollege Techniek & Ondernemen werken we inmiddels met negen opleidingen samen en ook bij de Tech-mavo zetten we goede stappen. Veel stages, gastlessen, bedrijfsbezoeken en soms extra keuzevakken zijn mooie onderdelen van deze samenwerking.” Thijmen en Vincent maakt het niet uit naar welke mbo-opleiding de leerlingen doorstromen, als ze maar in de techniek blijven. Thijmen: “Ik vind het bijzonder dat deze samenwerking – en trouwens ook met **Vonk** – er is. Wij bieden het ‘neusje van de zalm’ en zorgen er samen met het mbo voor dat meer leerlingen de techniek ingaan.”

“WIJ BIEDEN HET
'NEUSJE VAN DE ZALM'
EN ZORGEN ER SAMEN
MET HET MBO VOOR
DAT MEER LEERLINGEN
DE TECHNIEK INGAAN.”

"IK WEET NU AL WAT IK VOLGEND JAAR OP HET MBO KAN VERWACHTEN"

Jurgen Stavenuiter (16) zit in leerjaar 4 van het vakcollege Techniek & Ondernemen en wil na het mbo zijn eigen bedrijf als meubelmaker starten. "Toen ik in groep 8 over deze school hoorde, vond ik het meteen een verleidelijke keuze. Ik wist al heel jong dat ik meubels wil maken en in het eerste jaar op d'Ampte krijg je al vakken zoals techniek, robotica en ondernemen. Ik ga nu op vrijdag naar het Horizon College en ik loop één dag per week stage bij een bedrijf dat keukens maakt. Daar leer ik andere dingen dan op school. De eerste lessen op het mbo waren best spannend. Ze gaan meer in op detail en je leert verfijnder te werken. Het voordeel is dat ik nu al weet wat ik volgend jaar kan verwachten. Dat heeft veel spanning bij me weggenomen."

"DIE ENE DAG PER WEEK LES OP HET MBO IS HEEL LEERZAAM WANT WE KRIJGEN ALLERLEI VERSCHILLENDE VAKKEN"

Jens Wagenaar zit in leerjaar 4 van de Tech-mavo en weet nog niet wat hij wil doen als hij klaar is op d'Ampte. "Veel mensen reageren verbaasd als je vertelt dat je al examen doet in het derde jaar van het vmbo. Dat examen ging me best makkelijk af en in leerjaar 4 haal je je 'gewone' vmbo-diploma. Die ene dag per week les op het mbo is heel leerzaam want we krijgen allerlei verschillende vakken zoals bouwkunde, elektronica en ict. Op vrijdag loop ik een mbo-stage bij een bedrijf dat boten restaureert en daar leer ik hoe het eraan toegaat in een bedrijf. Ik twijfel nog over een vervolopleiding, maar weet wel dat ik doorga op het mbo. Het wordt in ieder geval niet de richting van het profiel waarin ik examen deed. Dat ik dat weet, helpt me om een gerichtere keuze te maken."

Het Tabor College maakt gebruik van de ruimte die er is in maatwerk. Alle mogelijkheden rondom maatwerk vind je in de maatwerktabel op [onze website](#).

OVERZICHT WELKE MOGELIJKHEDEN ZIJN ER VOOR MAATWERK?

Met maatwerk kunt u meer ruimte aan talentontwikkeling en persoonlijke kwaliteiten van leerlingen geven: laat alle leerlingen presteren in eigen tempo en naar eigen kunnen, van praktijkonderwijs tot vwo. Welke mogelijkheden zijn er om uw leerlingen maatwerk aan te bieden?

▲ Check voor gebruik op onze website of dit de meeste recente versie van de tabel is!

DE LEERLING ...	WAT MAG EN WAT KAN?	WAAR MOET DE SCHOOL OP LETTEN?	TOEZICHT**
... wil een of meerdere vakken op een hoger niveau* volgen en afsluiten	Leerlingen kunnen alle vakken min één op een hoger niveau volgen en afsluiten. Indien één of meerdere vakken op een hoger niveau is/zijn afgesloten, wordt dit vanaf schooljaar 2017-2018 op diploma's eindexamens vermeld door middel van een aanvulling op de titel 'met vakken op een hoger niveau' en vermelding van het aantal vakken. De specifieke vakken die het betreft staan op de cijferlijst. Voor diploma's staatsexamen geldt dit vanaf 1 september 2018. Als de leerling na het afronden van het eindexamen doorstroomt naar het hogere niveau, krijgt hij/zij vrijstelling voor de vakken die al op dat niveau zijn afgerond. Bron: Staatscourant 2017, nr. 53354	Wanneer vakken op een hoger niveau worden aangeboden, dient het Programma van Toetsing en Afsluiting aangepast te worden. Iedere leerling moet zijn voorzien van een PTA waarin zijn/haar weg naar het te maken centraal examen wordt behandeld, inclusief de schoolexamens. Wijzigingen in de 'normale gang van zaken' van het PTA moeten worden besproken met de betrokken docenten, leerlingen en ouders, en worden goedgekeurd in de MR. Daarnaast moet bij DUO worden gemeld dat de leerling examen op een hoger niveau doet in een of meer vakken. Ook moet DUO weten dat er extra leerlingen examen doen, zodat deze extra examens op tijd op school aanwezig zijn.	Om de onderwijsresultaten van een school te beoordelen, kijkt de inspecteur naar het gemiddelde van alle behaalde examencijfers per vak per afdeling. Dit vormt de basis voor het inspectieoordeel over de leerresultaten. Dit oordeel kan alleen gegeven worden na onderzoek door een inspecteur. Soms vormen de gegevens die de inspecteur haartert voor het oordeel over de onderwijsresultaten, niet het volledige verhaal. Afhankelijk van de situatie kan een inspecteur afwijken van de rekenkundige score op de onderwijsresultaten. Zo kan de inspecteur meewegen dat er leerlingen zijn die voor één of meer vakken examen hebben gedaan op een hoger niveau. Zie: Hoe vreegt de inspectie examens op een hoger niveau?
... wil gebruikmaken van de terugvaloptie	Vanaf het schooljaar 2017-2018 kan de leerling die in een vak eindexamen heeft afgelegd op een hoger niveau, alsnog eindexamen in dat vak afleggen op het niveau van de schoolsoort of leerweg waarvoor de leerling is ingeschreven, ongeacht het behaalde resultaat. Deze mogelijkheid wordt niet als herkansing gezien. Zie: Uitvoeringsbesluit Wet voortgezet onderwijs 2020 artikel 3.37	Het PTA regelt per vak wat er gebeurt met het school-examencijfer als de leerling gebruik maakt van de terugvaloptie bij het examen in een vak op een hoger niveau. Het uitgangspunt is dat het school-examencijfer blijft staan. Wanneer blijkt dat er een grote discrepantie is tussen het school-examenprogramma op het hogere niveau en het geëigende niveau, is het aan de school om vóórdat te bepalen hoe zij deze discrepantie willen wegwerken. Dit dient de school in het PTA aan te geven.	Eventuele discrepanties tussen de school-examenprogramma's op de verschillende niveaus worden bij voorkeur afgedekt voordat de centrale examen in het eerste tijdvak plaatsvindt. Zo kan de school ook op het eigen niveau een school-examencijfer genereren door de diverse onderdelen opnieuw te beoordelen volgens het PTA op het eigen niveau. Alleen dan kan het cijfer van het school-examen na het eerste tijdvak in het kader van de terugvaloptie worden veranderd. Hiervoor moet de inspectie toestemming verlenen. Het is in alle gevallen niet de bedoeling dat het school-examencijfer op het hogere niveau zonder meer wordt omgerekend naar het geëigende niveau.
... wil een of meerdere vakken op een lager niveau volgen	Leerlingen kunnen extra vakken volgen op een lager niveau, bijvoorbeeld een praktijk- of beroepsgericht vak van het vmbo. Deze vakken tellen niet mee in de uitslagbepaling. Het behaalde cijfer wordt niet op de cijferlijst vermeld, maar kan wel een plek krijgen in het plusdocument van de leerling.	Het vak dient heel nadrukkelijk 'bovenop' het reguliere programma te worden gevolgd, en niet 'in plaats van' een ander vak. Examen doen in een vak op lager niveau is mogelijk, maar dit is geen officieel examen. Het is niet de bedoeling dat de kandidaat in de officiële examenzaal aanschuift en ook worden deze examens niet meegestuurd bij de tweede correctie.	
... wil een of meerdere extra vakken volgen	Leerlingen kunnen examen doen in extra vakken bovenop hun minimale vakkenpakket. Het eindcijfer voor extra vakken wordt op dezelfde manier berekend als voor de andere examenvakken. Deze extra vakken tellen mee om de uitslag van het examen te bepalen, met de restrictie dat het er nooit toe kan leiden dat een leerling op de extra vakken zit. In dat geval het het extra vak niet mee bij de uitslagbepaling. Als dit het geval is, wordt het extra vak wel op de cijferlijst vermeld, tenzij de leerling/kandidaat daar bezwaar tegen maakt. Zie: Uitvoeringsbesluit Wet voortgezet onderwijs 2020 artikel 3.40		
... wil in minder vakken examen doen. OF ... wil langzamer door het examenprogramma	Het is niet mogelijk om minder vakken te volgen dan het minimum aantal vakken per opleiding. Het is in bijzondere omstandigheden (zoals ziekte) mogelijk om gespreid examen te doen. Gespreid examen houdt in dat de kandidaat het centraal en/of schoolexamen voor een deel van de vakken in het ene schooljaar en voor het andere deel in het daarop volgende schooljaar aflegt. Het eindexamen in een vak wordt af in het eerste of in het tweede van deze schooljaren afgesloten. Het volledige gespreid examen omvat dus twee openvul Scholen die meedoen aan de regeling Versneld en/of verrijkt vwo krijgen de ruimte om lesstof uit de bovenbouw aan te bieden in de onderbouw en daarmee het vwo-programma voor die groep leerlingen te comprimeren tot vijf jaar. Of een school versneld vwo aanbiedt, beslist de school. Zij doet dat in overleg met de medezeggenschapsraad (MR) van de school.	De aanlevering van de school-examencijfers verloopt via DUO (BRON). De school levert alleen de vastgestelde school-examencijfers aan van die vakken die zijn afgerond of waarin de kandidaat ook eindexamen in dat schooljaar zal afleggen. In BRON wordt tevens aangevinkt dat er sprake is van een gespreid examen.	Het bevoegd gezag moet de inspectie informeren alvorens een gespreid examen toe te staan. Dit houdt in dat er vooraf overleg dient te zijn met de inspectie, maar dat het bevoegd gezag de beslissing neemt. Het bevoegd gezag neemt het besluit tot gespreid examen in ieder geval voor aanvang van het eerste tijdvak van het eerste schooljaar van het gespreid examen.
... wil vakken eerder afronden	Leerlingen kunnen alle vakken min één versneld volgen. De leerling kan in dat vak eerder examen doen. Versneld examen doen kan vanaf: • 4 vwo • 3 havo • 2 vmbo	Wanneer een leerling versneld, dient het Programma van Toetsing en Afsluiting gewijzigd te worden. Iedere leerling moet zijn voorzien van een PTA waarin zijn/haar weg naar het te maken centraal examen wordt behandeld, inclusief de schoolexamens. Wijzigingen in de 'normale gang van zaken' van het PTA moeten worden besproken met de betrokken docenten, leerlingen en ouders, en worden goedgekeurd in de MR. Daarnaast moet bij DUO worden gemeld dat de leerling eerder examen zal doen. Ook moet DUO weten dat er extra leerlingen examen doen zodat deze extra examens op tijd op school aanwezig zijn.	Hoe tellen de cijfers van leerlingen die versneld examen doen mee bij de indicator Examencijfers? Dit betreft leerlingen die er zelf voor kiezen om eerder dan in het laatste jaar voor één of meer vakken examen te doen. Daarnaast zijn er leerlingen die versneld vwo doen. Dat zijn leerlingen die het vwo in 5 in plaats van in 6 jaar doen. Voor al deze leerlingen geldt dat alleen de cijfers van de vakken meestellen die in het jaar zijn getaxamineerd waarin ook de uitslag (geslaagd/gezakt) is vastgesteld. Als een school leerlingen versneld examen laat doen, kan de inspecteur daarmee rekening houden bij het bepalen van het resultaat-oordeel van de school. Zie ook hierboven bij Toezicht: een of meerdere vakken op een hoger niveau volgen en afsluiten. Zie: Hoe tellen de cijfers van leerlingen die versneld examen doen mee bij de indicator examencijfers?
... wil waardering voor de prestaties	Haalt een leerling in het voortgezet onderwijs voor zijn eind-examen gemiddeld een 8 of hoger? Dan krijgt hij sinds het schooljaar 2015-2016 de vermelding 'cum laude' op zijn diploma. Plusdocument Scholen kunnen hun leerlingen naast het diploma en de cijferlijst een plusdocument meegeven. Hierop staan bijvoorbeeld succesvol afgeronde talentprogramma's, stages en specifieke voorlig-heden van de leerling beschreven. Bijvoorbeeld op het gebied van loopbaan, burgerschap, ondernemerschap, creativiteit of sport. Zie: Handreiking Plusdocument	Een school bepaalt wat de vorm en de inhoud van het plusdocument is, waarbij aandacht kan worden besteed aan extra cognitieve vaardigheden, maatschappelijke toetsing en persoonlijke ontwikkeling.	
... wil vakken volgen op een andere	Deze situatie doet zich voor als de school geen licentie heeft voor een opleiding of als de school het betreffende vak niet aanbiedt.	De leerling die vakken op een andere school volgt, doet school-examen en centraal examen onder de verantwoordelijkheid	Met de inspectie kunnen in veel gevallen afspraken worden gemaakt voor passende toezicht bij innovaties die 'schuren'

Bekijk de volledige maatwerktabel op onze website!

V.l.n.r. Jill, Sude, Marcel en Kylian

VECHTSTEDE COLLEGE | WEESP

MINDER KWANTITEIT, MEER KWALITEIT

Minder onderwijstijd kan meer ontwikkeltijd voor leraren opleveren. Dat biedt ruimte om samen te werken aan betere onderwijskwaliteit. Maar dat gaat niet vanzelf. Lector Marco Snoek en rector Marcel van Dijk delen hun ervaringen.

Noodzaak

Vermindering van onderwijstijd is geen kwestie van willen, het is een noodzaak, vindt Marco Snoek, lector leren & innoveren aan de Hogeschool van Amsterdam. Samen met docent en lerarenopleider Erik Ex maakte hij vorig schooljaar een podcast over dit onderwerp. Daarin kwamen betrokkenen uit onderzoek en praktijk aan het woord. “We leggen veel verwachtingen bij leraren neer”, zegt Marco aan de hand van de bevindingen, die zijn gebundeld in een rapport. “We verwachten dat leraren bijdragen aan hogere resultaten in de basisvaardigheden, dat ze kansengelijkheid terugdringen, dat ze inzichten uit onderzoek in hun onderwijs verwerken, et cetera. Tegelijkertijd: als je kijkt naar de werkdruk van leraren, dan staan zij voortdurend ‘aan’. Ze geven les en zijn druk met voorbereiden en toetsen nakijken. Er is amper tijd om samen met collega’s stil te staan bij de dingen die ze doen.”

Kwaliteit

Marco vertelt dat landen die tot betere leerprestaties komen dan Nederland, in veel gevallen minder onderwijstijd hebben. “Ze hebben in ieder geval niet méér onderwijstijd. Dat is geen bewijs dat je met minder onderwijstijd toe kunt, maar wel een indicatie dat onderwijstijd niet de ultieme factor is om tot betere leerprestaties te komen. Uit internationaal onderzoek blijkt bovendien dat onderwijstijd weliswaar een rol speelt bij het behalen van leeropbrengsten, maar dat de kwaliteit van lessen een grotere rol speelt. Maar ook voor kwaliteit heb je tijd nodig. Als je meer ontwikkeltijd creëert voor leraren, is de kans groot dat de kwaliteit van de lessen omhoog gaat, en daarmee de leerresultaten. Dat effect kan groter zijn dan het eventueel nadelige effect van minder lestijd.” Samen ontwikkelen gaat echter niet vanzelf. Belangrijk is dat scholen een structuur neerzetten om een lerende cultuur te creëren, aldus Marco. “Samen ontwikkelen wordt dan een vast onderdeel van het werk van leraren, net als lesgeven.” In de ontwikkeltijd gaan leraren samen aan de slag om het onderwijs beter te maken. “Dat kunnen ze bijvoorbeeld doen door het betrekken van externe expertise, denk aan samenwerking met een lerarenopleiding.”

Marcel van Dijk

Relatief eenvoudig

Een school die dat sinds schooljaar 2023-2024 doet, is het **Vechtstede College in Weesp**, een brede school met 1.400 leerlingen. De lessen zijn verkort van 45 naar 40 minuten, wat een uur extra per lesdag oplevert. “Een relatief eenvoudige ingreep”, vertelt rector Marcel van Dijk. Voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, besteedt de school de tijd die vrijkomt onder andere aan studie-begeleiding. Die wordt aangeboden met behulp van werkstudenten en tutorleerlingen. Leraren gebruiken de extra tijd om samen te ontwikkelen. Dit schooljaar staat vooral in het teken van onderzoek naar de beste stap om te komen tot meer ontwikkeltijd. Marcel: “Is dat een les van 40 minuten, of toch meer of minder? Het vergt ook een cultuuromslag. De lerende cultuur zit in ons dna, maar ook die moeten we met elkaar verder ontwikkelen. Via Marco Snoek zijn we in contact gekomen met een expert die ons van feedback voorziet.”

Versneller

Op het Vechtstede College waren er meerdere aanleidingen om deze weg op te gaan. Marcel: “Door de groei van onze school waren ontwikkelmomenten steeds lastiger te vinden. We misten tijd om over belangrijke zaken te praten. Daarnaast hebben we in coronatijd ervaren dat minder lestijd en schrappen in het curriculum niet onmogelijk is.” De hoge werkdruk bij zowel leraren als leerlingen speelt eveneens een grote rol. Marcel: “Leerlingen geven bijvoorbeeld aan dat ze nauwelijks aan verwerking van de lesstof toe komen.”

Leskwaliteit verhogen

In een gesprek met het college van bestuur en de raad van toezicht over actuele dilemma's werd het besluit genomen onderzoek te doen naar het creëren van meer ontwikkeltijd. Daarop volgden besprekingen binnen de school. Marcel: “We hebben de medezeggenschapsraad meegenomen en medewerkersbijeenkomsten en leerlinggroepen georganiseerd. Met de MR hebben we afgesproken een deel van het collectieve keuzebudget in te zetten als collectieve ontwikkeltijd. De insteek is altijd geweest: deze ontwikkeling moet de leskwaliteit verhogen. We zijn begin schooljaar 2023-2024 begonnen om hier binnen de school mee te spelen.”

Curriculum

Een belangrijke vraag is bijvoorbeeld wat er met het curriculum gebeurt. Daar hebben de leraren aan het begin van het schooljaar op studiedagen kritisch met elkaar naar gekeken. Marco vult aan: “Het kan geen kwestie zijn van sneller praten of meer huiswerk. Je moet ergens schrappen in de inhoud van de lessen. Het vraagt expertise om met elkaar het gesprek over het curriculum te voeren. We vroegen de secties om aan de hand van de kerndoelen en examenprogramma's de gebruikte methodes kritisch tegen het licht te houden. Het doel was om in ieder leerjaar per afdeling (vmbo-/havo-vwo) en per periode 10% in het programma te schrappen. Dat kan door dingen niet meer te doen of juist slimmer te doen. Denk, bijvoorbeeld aan vakoverstijgende afspraken, minder toetsen en meer formatief te werken. Met elkaar praten over het curriculum blijkt een aanjager voor een hernieuwd inhoudelijk gesprek over ons onderwijs.”

Huiswerkmeting

Aan het einde van het schooljaar gaat het Vechtstede College evalueren. Marcel: “Dat deden we ook aan het begin van dit traject. We wilden minimaal een draagvlak van twee derde van het personeel. Uit een draagvlakmeting bleek toen dat 80 procent vóór de plannen was. Aan het einde van dit schooljaar staat weer een meting onder leraren en leerlingen gepland.” Ook kijkt de school naar de ontwikkeling van de leerprestaties en doet een huiswerkmeting. De ouderraad is tot nu toe positief. Marcel: “We kregen op de ouderavond en via de mail uitsluitend positieve reacties van ouders. Ouders geven aan dat hun kinderen eindelijk wat meer tijd hebben.”

Kwalitatief goede tijd

Uit een recente tussentijdse enquête blijkt dat ook de leraren en leerlingen positief zijn; leraren houden meer over om de lessen goed voor te bereiden en leerlingen kunnen zich beter concentreren. De rector ziet ook hoe het inhoudelijke gesprek over onderwijs op gang komt. “De uitdaging is nu om de ontwikkeltijd te borgen als kwalitatief goede tijd”, zegt hij. “Het kan niet zo zijn dat de school leegloopt nadat de lessen zijn afgelopen. We willen collega's de ruimte geven om samen te ontwikkelen.” Dat er behoefte is aan die ruimte blijkt ook uit de enquête. Marcel: “We denken bijvoorbeeld na over thematische bijeenkomsten en lesbezoeken, die bewezen effectief zijn. Hoe we daar tijd voor kunnen vrijmaken, is de uitdaging. Ook moeten de vaksecties structureel gaan afspreken wat ze met de ontwikkeltijd willen bereiken. Fijne werkplekken zijn een randvoorwaarde om met elkaar het gesprek aan te gaan. Het is een zoektocht, maar ik ben heel blij met de positieve reacties na deze snelle invoering. We zijn echt verrast want 10 procent is helemaal niet zo veel. Toch ervaren leraren meer ruimte.”

Experimenteren

Hoe nu verder? Marco adviseert de sector om good practices te verzamelen en vooral te experimenteren. “Je kiest bijvoorbeeld vijf varianten en dan gaat rondom iedere variant een aantal scholen aan de slag. Die komen samen in netwerken, zodat ze van elkaar leren.” Marcel adviseert andere scholen die willen experimenteren, om hun teams in een vroeg stadium mee te nemen in de plannen. “Laat zien waarom je het doet, en dat het voor docenten echt tijd oplevert om samen te ontwikkelen.”

“MET ELKAAR PRATEN
OVER HET CURRICULUM
BLIJKT EEN AANJAGER
VOOR EEN HERNIEUWD
INHOUDELIJK GESPREK
OVER ONS ONDERWIJS.”

Jill (links) en Sude

DIT ZEGGEN LEERLINGEN...

Jill en Sude zitten in vwo 6 en zijn lid van de medezeggenschapsraad. Wat vinden zij van de verkorte lestijden? En wat levert het op?

Wat vind je tot nu toe van de kortere lessen?

Sude: "Het is heel fijn dat het lessenrooster nu een uur eerder klaar is. Zo houden we ook meer tijd over voor andere activiteiten zoals workshops of bijles. De rector legde het goed aan de MR uit en ik denk dat er meer voor- dan nadelen zijn."

Jill: "Die vijf minuten maken weinig verschil in de les, maar enorm veel verschil in mijn dag-indeling. Op de dag dat ik wiskundebijles geef zat ik eerst tot 5 uur op school en nu gelukkig niet meer."

Wat zijn de belangrijkste voor- en nadelen?

Sude: "Ik kan nu beter mijn aandacht bij de les houden. Leraren zijn meer gefocust op echt les geven, ze benutten hun tijd beter. Ik doe meer tijdens de lessen en de sfeer in de klas is positiever. Het nadeel is dat de tijd om een toets te maken ook korter is."

Jill: "Ik ben meer geconcentreerd, maar merk verder niet veel verschil want de laatste vijf minuten waren toch al werktijd. Dat leraren minder lang praten, is fijn. Ze focussen zich nu op wat echt belangrijk is."

Wordt het onderwijs er beter van denk je?

Sude: "Ik denk dat het op grote schaal een positief effect heeft. Het helpt de leraren om de lessen beter voor te bereiden en de bedoeling is ook dat de werkdruk minder groot wordt."

Jill: "Bij sommige vakken zijn de leraren wel veel effectiever bezig met wat we moeten kennen en kunnen. Een gedicht uit ons hoofd leren bij Frans, hoeft nu bijvoorbeeld niet meer."

...EN DIT VINDT EEN LERAAR

Kylian Gimberg, leraar Geschiedenis zit er een beetje dubbel in: "Vijf minuten minder lestijd is enerzijds heel kort en anderzijds deel ik daardoor wel mijn lessen efficiënter in. Ik vind het soms lastig om mezelf niet te overhaasten. In het begin was ik bang dat ik door onderbrekingen mijn les niet afkreeg. Tegelijkertijd merk ik dat leerlingen ook behoefte hebben aan 'leuke praatjes' of 'lummeltijd' zoals we het noemen. Daar moet je wel ruimte voor creëren."

Over onderwijs praten

"Met de vaksectie hebben we kritisch naar het curriculum gekeken. Soms leeft ten onrechte het idee dat de methode leidend is. Je kunt ook een project doen in plaats van een hoofdstuk. Voor mijn mavo-leerlingen zijn de verkorte lessen perfect. Zij kunnen zich minder lang concentreren en als de koek bij hen op is, is mijn les klaar. In havo 3 wil ik wel meer de diepte in en leerlingen de tijd geven om opdrachten uit te werken. Dan is veertig minuten kort. Leerlingen vinden het fijn dat ze meer tijd hebben 's middags, maar ik zie nog niet dat ze die tijd voor school benutten. Daar moeten we dus wat mee. Een groot voordeel is dat collega's elkaar nu makkelijker kunnen vinden om over het onderwijs te praten."

Kylian Gimberg

KEIZER KAREL COLLEGE | AMSTELVEEN

ONDERWIJSTIJD VERMINDEREN: REDUCEREN NAAR 1,5 PROCENT MINDER LESTIJD

Drie jaar geleden stond het **Keizer Karel College** in Amstelveen voor een pittige opgave: er was sprake van een onvoorziene financiële tegenslag, de lessentabel was overvol en de school had een groeiopdracht van de gemeente. Om het financiële gat te dichten en voor leerlingen meer ruimte in het rooster te creëren, werd de lestijd met 15% gereduceerd. De schoolleiding liet de vaksecties bepalen hoe en waar zij die uren konden besparen. Vanaf het begin was de personeelsgeleding van de medezeggenschapsraad bij dat proces betrokken.

Relatief dure formatie

Inkorten op onderwijstijd was geen eenvoudig traject. Toch was het volgens Simon Vellinga, sinds augustus 2021 conrector formatie en financiën, noodzakelijk toen de school het jaar 2021 met verlies afsloot. “Uit een analyse bleek dat we een relatief grote en dure formatie hebben”, vertelt hij. “En alsof dat probleem nog niet groot genoeg was, kwam er ook een nieuwe cao in 2022. Daarin werd het individuele keuzebudget van leraren verhoogd van vijftig naar negentig uur. Dat zorgde ervoor dat we in een stroomversnelling terecht kwamen en snel actie moesten ondernemen.”

Van 36 naar 31 lessen

Als leraren die individuele uren zouden inzetten om minder les te geven, zou de school namelijk voor 5 fte extra aan leraren moeten aantrekken. Simon: “Om financieel gezond te worden, moesten we echter 8 fte inleveren. Omgerekend in lestijd betekende dat 15% minder onderwijstijd voor alle vakken, met uitzondering van de kernvakken en lichamelijke opvoeding. Dan kwamen we op gemiddeld 31 lessen per week in plaats van 36. Beter voor de leerlingen, want de lesweken waren overvol. Bijkomend voordeel is dat we daardoor ook aan de opdracht van de gemeente om naar 1.900 leerlingen te groeien, kunnen voldoen.”

Simon Vellinga

Draagvlak creëren

Simon en rector Nan Botting besloten om samen met de personeelsgeleding van de medezeggenschapsraad (pMR) de tijd te nemen om een bezuinigingsplan te maken. “Om draagvlak bij de vaksecties te creëren, realiseerden we ons dat we de pMR vanaf het begin bij dit proces moesten betrekken”, zegt Nan. Tijdens een voorlichtingsbijeenkomst in december 2022 werd de noodzaak om de onderwijstijd voor alle vakken te verminderen aan alle leraren gecommuniceerd. Simon: “Alternatieve scenario’s waren er niet en het doel was duidelijk. Daarover zijn we vanaf het begin transparant geweest.”

Keuze aan de vaksecties

De schoolleiding liet in het midden hoe de lestijd verminderd zou moeten worden. Simon: “Die keuze lieten we bewust aan de vaksecties. Zij kregen de opdracht om met behulp van een door ons gemaakte spreadsheet te bedenken hoe ze de lestijd konden verminderen.” In de spreadsheet stonden alle vakkenpakketten, alle vakken en alle lessen per leerjaar. “Als iemand een uur bij een vak weghaalde, zag iedereen het effect daarvan. Dat gaf inzicht en zorgde voor transparantie.”

Nan Botting

“WE REALISEREN ONS OOK DAT HET TIJD KOST OM TOT EEN GOEDE OPBOUW VAN HET LESPROGRAMMA TE KOMEN EN DAAROM FACILITEREN WE EXTRA UREN WAARMEE DE VAKSECTIES KRITISCH NAAR HUN VAKWERKPLAN KUNNEN KIJKEN.”

Evenwichtige verdeling

De schoolleiding faciliteerde tijd aan de vaksecties om met een voorstel voor minder onderwijstijd te komen. Elk voorstel werd kritisch door Simon en Nan en de pMR bekeken en van feedback voorzien. Nan: “De pMR had daarin de rol van toezichhouder; zij gingen met de secties in gesprek, ook om een vinger aan de pols te houden. Voelen de leraren zich gehoord, krijgen ze voldoende ontwikkeltijd om hun vakwerkplan aan te passen, en kunnen ze met de gemaakte keuzes leven? Aan sommige secties moesten we vragen om uren bij te stellen om een meer evenwichtige verdeling te krijgen. De sleutel tot succes is denk ik dat we de keuze aan de vaksecties hebben gelaten en de pijn zo eerlijk mogelijk hebben kunnen verdelen.”

Slikken

Het zwaartepunt van de krimp zat in de onderbouw, waardoor in de bovenbouw soms minder lestijd hoefde te worden ingeleverd. “Het vak Frans had bijvoorbeeld onevenredig veel lestijd en daar moest in de onderbouw zelfs meer dan 15% worden bezuinigd”, vertelt Simon. “Voor die vaksectie was het slikken, want het riep de vraag op of er dan nog voldoende lessen voor alle leraren zouden overblijven. Daar staat tegenover dat we nog groeien als school en dat er meer klassen bijkomen waar Frans moet worden gegeven.” Een andere ingrijpende verandering vond plaats voor het vak aardrijkskunde, dat in leerjaar 1 uit het rooster is geschrapt. Aardrijkskundeleraar Eduard Jansen vertelt verderop hoe hij het traject heeft ervaren.

Knopen doorhakken

Ging het allemaal in goed overleg of werden de vaksecties ook wel eens ‘overruled’? “Als schoolleiding moesten we knopen doorhakken om de disbalans tussen sommige jaarlagen op te heffen”, antwoordt Nan. “Onze argumenten daarvoor deelden we steeds met de pMR. We realiseren ons ook dat het tijd kost om tot een goede opbouw van het lesprogramma te komen en daarom faciliteren we extra uren waarmee de vaksecties kritisch naar hun vakwerkplan kunnen kijken.” In maart 2023, drie maanden na de eerste stap, keurde de volledige MR de nieuwe lessentabel goed.

Goed monitoren

Ondanks het feit dat sommige vaksecties bang zijn dat ze met minder lestijd geen goede resultaten kunnen garanderen, heeft de schoolleiding er vertrouwen in dat de juiste keuzes zijn gemaakt. “De dagen van leerlingen zitten minder vol, en ze hebben nu ook tijd om zelfstandig aan verwerking toe te komen op onze leerpleinen, die daarvoor bedoeld zijn”, aldus Simon. “Vergeleken met vorig jaar zien we geen verschil in de resultaten van de leerlingen en dat moeten we goed blijven monitoren. Bovendien zijn we blij dat er geen gedwongen ontslagen zijn gevallen. Nu we weer financieel gezond zijn, kunnen we samen verder invulling geven aan onderwijskundige ontwikkelingen.”

LEERAAR EDUARD JANSEN: “LESUREN AANPASSEN? BETREK DE VAKSECTIES ERBIJ!”

Aardrijkskundeleraar Eduard Jansen was sectievoorzitter toen de school het proces om de lestijd te verminderen, inging. Hoe vond hij het traject? Wat ging goed en wat kan beter? En wat levert het op?

Eduard: “Ik begrijp de aanleiding en ik sta er volledig achter dat we als vaksectie een veer moesten laten om uit de rode cijfers te komen. Alle lof voor de schoolleiding die ons daarover goed heeft geïnformeerd tijdens een voorlichtingsbijeenkomst. Als vaksectie kregen we de opdracht om een creatieve oplossing te bedenken om de lestijd te verminderen. In de spreadsheet van Simon zag je wat het effect was als je uren bij vakken weghaalde.”

Scenario’s onderzoeken

“Met de vaksectie bedachten we een relatief eenvoudige oplossing. We werken hier in vijf periodes en ons idee was om uren vrij te spelen door in jaarlagen 1 t/m 3 in vier periodes les te geven. Dit voorstel werd vanuit praktische overwegingen afgewezen. De schoolleiding kwam met een tegenvoorstel – aardrijkskunde in alle jaarlagen, behalve leerjaar 2 – waar we ons vanuit een didactisch oogpunt niet in konden vinden. Toen zijn we andere scenario’s gaan onderzoeken. Als we dan toch een jaarlaag moesten inleveren, dan maar in de brugklas. Dat voorstel is goed met de schoolleiding doorgesproken en in de bovenbouw kregen we er zelfs iets meer uren bij.”

Leerjaar 2 is relevant

“We zijn nu volop bezig met het curriculum en daar krijgen we ruim extra uren voor. Vanuit de kerndoelen kijken we welke lesstof we kunnen combineren en welke stof we kunnen doorschuiven naar de bovenbouw. Leerjaar 2 is voor ons een relevant jaar en pas als de nieuwe cohorten examen doen, weten we hoe deze beslissing onderwijskundig uitpakt. Het positieve aan dit traject is dat het ons dwingt om heel kritisch naar ons vakwerkplan te kijken. Er ligt nu een prachtig plan, maar het gaat er uiteindelijk natuurlijk ook om wat wij als leraren met de onderwijstijd doen. In de klas gebeurt het.”

Inhoudelijke afweging

“Hoewel de einduitkomst goed is, hadden we als vaksectie liever meer betrokken willen zijn bij de onderwijskundige kant. Dat zou ik andere scholen die met zo’n opgave aan de slag gaan, als tip willen meegeven. Neem de tijd en betrek de vaksecties er goed bij. Dan geef je leraren een kans om een goede inhoudelijke afweging te maken en met andere vaksecties te overleggen. Door de hoge werkdruk en de eindexamens waar we middenin zaten, was daar helaas geen tijd voor. Dat we lestijd moesten inleveren, stond buiten kijf, maar uiteindelijk gaat het om het curriculum.”

V.l.n.r. Laura Rodenhuis, Jens Appelo en Sanne Kosterman

METROPOLIS LYCEUM | AMSTERDAM

MEER EFFICIËNTIE IN ONDERWIJSTIJD: “VAKOVERSTIJGEND LESGEVEN IN TEAMS EN IN BLOKKEN, LAAT HET ONDERWIJSVLAMMETJE BRANDEN”

In leerjaar 1 van het nieuwe **Metropolis Lyceum** geven leraren in teams vakoverstijgend les en bouwen ze het lesprogramma vanuit de leerdoelen op. Ze geven les in negen blokken van drie uur per week en het tiende blok is vrijgemaakt voor ontwikkeltijd voor de leraren. Dit leidt tot meer efficiëntie in onderwijstijd en laat volgens teamleider Anne de Hoop het onderwijsvlammetje branden.

Meer betekenis aan leren geven

Betekenisvol leren is de basis van het innovatieve dalton-onderwijs waarmee het Metropolis Lyceum in schooljaar 2023-2024 is gestart. “Al tijdens de **ontwikkeling** van dit daltonconcept dachten we na over een efficiëntere invulling van de onderwijstijd”, vertelt Anne. “We werken gedurende een schooljaar in vijf periodes waarin steeds een thema centraal staat. Om het onderwijs inhoudelijk vorm te geven, hebben we voor leerdoeldenken gekozen om het lesprogramma op te bouwen. De leraren kijken welke leerdoelen elkaar overlappen en hoe ze de lesstof vakoverstijgend rondom dat thema kunnen aanbieden. Dat kunnen ook minder voor de hand liggende combinaties zijn zoals kunst en wiskunde. Zo geven ze in teams van drie of vier leraren meer betekenis aan het leren.”

Samen met onderwijsontwikkeling bezig zijn

Lesgeven in blokken zorgt volgens Anne voor een duidelijke structuur. “Er zijn geen versplinterde tussenuren meer en dit jaar zijn er nauwelijks lessen uitgevallen. Bovendien stelt het de leraren in staat om samen in het tiende blok met onderwijsontwikkeling bezig te zijn. We hebben tijd toegekend aan de vakken en de leraren krijgen veel autonomie om die tijd in te vullen. Aan de achterkant is het gewoon een lessentabel en aan de voorkant bieden we de leraren dus veel vrijheid. Ze weten wanneer ze elkaar kunnen vinden om samen te ontwikkelen, de lessen voor te bereiden en te reflecteren. Die samenwerking mogelijk maken, is misschien nog wel belangrijker dan individuele uren faciliteren.”

Anne de Hoop

Tijd om te groeien

Voordat een nieuwe periode begint, gaat het lerarenteam in een ontwikkelsessie aan de slag met het thema, de leerdoelen en het rooster. Volgens Anne is het concept zo ontwikkeld dat iedereen de tijd krijgt om erin te groeien. "Vorig jaar waren het nog maar gedachten op papier en nu maken we samen betekenisvol onderwijs", zegt ze. "Het hoeft niet in één keer helemaal goed te gaan, de leraren volgen trainingen en we stimuleren de samenwerking. Ook kijkt één van onze wiskundedocenten als toets- en curriculumexpert mee met de opbouw van het lesprogramma. Zo zorgen we ervoor dat alle kerndoelen aan bod komen. Hoe we het nu doen, is niet per se het eindpunt. We zijn echt met elkaar in ontwikkeling en kijken steeds hoe het nog beter kan."

Deborah, moeder van leerling Carinho: "De manier van lesgeven, motiveert"

"Ik merk dat ze op het Metropolis Lyceum duidelijk leren waarom het belangrijk is om te leren. Ze doen veel projecten buiten en gaan naar musea of naar een filmfestival. Carinho heeft echt zin om naar school te gaan en de manier van lesgeven motiveert hem. De leerlingen werken veel samen en passen toe wat ze leren. Carinho is drie keer per week tot 16.00 uur op school, maar krijgt dan ook tijd om huiswerk te maken. Ook wordt er goed op hem gelet en als er iets aan de hand is, hebben de leraren dat snel in de gaten. Dat is een fijn gevoel."

Leerling Ties: "De slogan van de school is midden in de wereld en dat zie je in alle vakken terug"

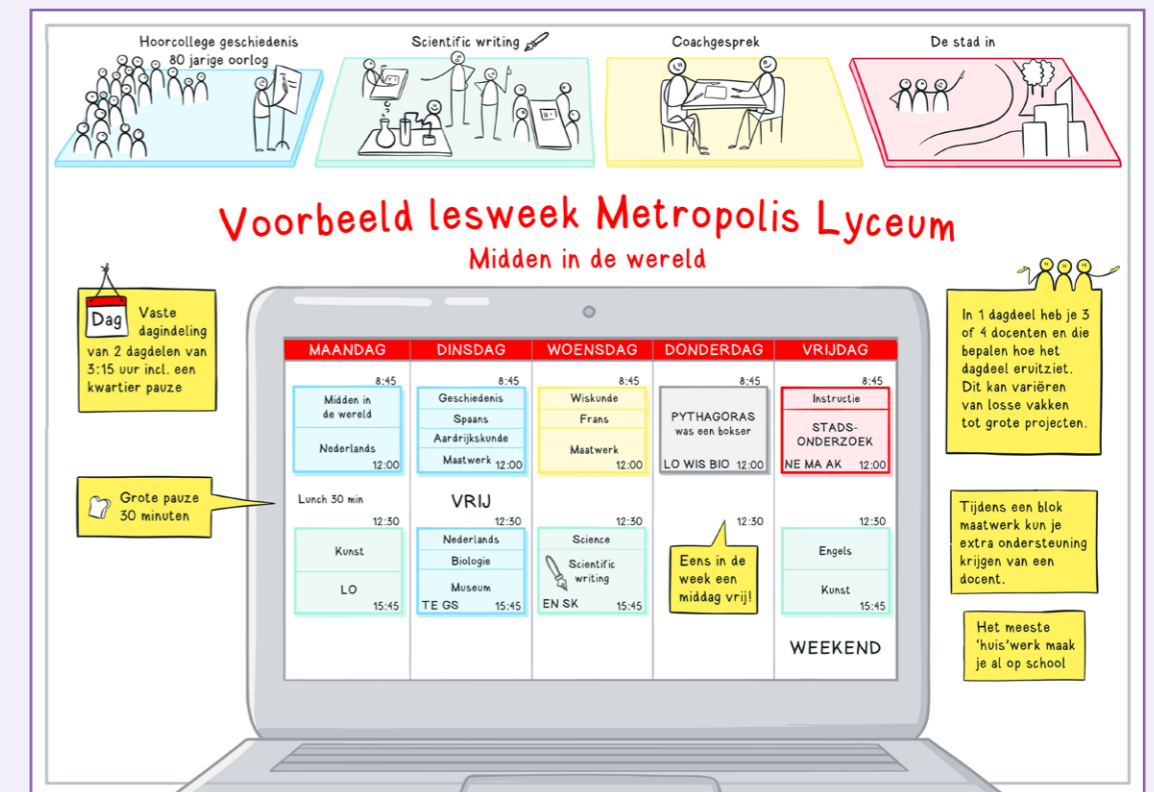
"Het is niet alleen maar zitten en 'boek open op deze bladzijde'. We doen allemaal leuke projecten waarin we moeten samenwerken. Ik vind het ook leuk dat ik moet leren om me aan te passen aan andere kinderen. De laatste week van een periode is een MIX-week en dat noem ik 'leuke-dingen-week'. We hebben een keer een speurtocht gedaan met aanwijzingen in alle talen en we hebben ook al eens een 'youseum' gemaakt, dat ging over wie je bent. De slogan van de school is midden in de wereld en dat zie je in alle vakken terug."

"ER ZIJN GEEN
VERSPLINTERDE
TUSSENUREN MEER
EN DIT JAAR ZIJN ER
NAUWELIJKS LESSEN
UITGEVALLEN."

HET METROPOLIS LYCEUM

Het Metropolis Lyceum is een nieuwe school die door een veranderproces gaat. In schooljaar 2023-2024 is gestart met een innovatief daltonconcept in leerjaar 1. De school baseert het concept op de principes van het daltononderwijs en de daltonwaarden: samenwerking, vrijheid en verantwoordelijkheid, effectiviteit, zelfstandigheid en reflectie. Leerlingen leren op drie manieren: van leraren, van elkaar en zelfstandig. Ze krijgen relatief veel vrijheid, maar wel binnen een duidelijke structuur. Alle leraren volgen een daltontraining en schrijven inhoudelijk nieuw onderwijs.

Het Metropolis Lyceum komt ter vervanging van het Bredero Beroepscollege, De nieuwe Havo en Vox College. Dit zijn leerroutes die onder het Metropolis Lyceum vallen en die de komende jaren worden afgebouwd. Het eerste schooljaar staat in het teken van experimenteren. De school onderzoekt ook wat er nodig is om straks in alle jaarlagen vakoverstijgend in teams en in blokken les te geven.

V.l.n.r. Jens Appelo, Sanne Kosterman en Laura Rodenhuis

VAKOVERSTIJGEND LESGEVEN IN EEN TEAM: **ZO GAAT DAT IN DE PRAKTIJK**

Sanne Kosterman (wiskunde), Jens Appelo (geschiedenis en aardrijkskunde) en Laura Rodenhuis (Midden in de wereld) geven vakoverstijgend les in hetzelfde team. Ze vertellen hoe ze dat ervaren.

Door deze manier van lesgeven, benutten jullie de onderwijstijd efficiënter. Hoe is dat?

Jens: "Het levert veel rust op. We werken samen aan opdrachten waarmee we meer betekenis aan de lesstof geven. Daarover sparren is waardevol. We leren de leerlingen vanuit verschillende vakken op een andere manier naar de wereld te kijken. Met elke stap die we zetten, zijn we bezig met de vraag 'wat is goed onderwijs?'"

Laura: "In het onderwijs gaat het vaak over betekenisvol leren, en dat vraagt om rigoureuze aanpassingen. Scholen lopen snel tegen tijdgebrek aan. Wij weten dat we elkaar op donderdagmiddag kunnen vinden om met onderwijsontwikkeling bezig te zijn want die tijd is in ons rooster geblokt. Lesgeven in blokken van drie uur betekent ook dat je de lestijden, de methodes en de lesboeken moet durven los te laten. Dat is niet voor iedereen even makkelijk."

Sanne: "Het voordeel is dat je meer de diepte kunt ingaan en mooie verwerkingsopdrachten kan laten maken. Het is ook even wennen dat we lesgeven aan alle onderwijsrichtingen door elkaar heen. Leerlingen zien daardoor geen onderscheid tussen vmbo of vwo en leren elkaar kennen terwijl dat anders misschien niet zou gebeuren. En zo gaat het natuurlijk ook in de echte wereld."

"LESGEVEN IN BLOKKEN VAN DRIE UUR BETEKENT OOK DAT JE DE LESTIJDEN, DE METHODES EN DE LESBOEKEN MOET DURVEN LOS TE LATEN. DAT IS NIET VOOR IEDEREEN EVEN MAKKELIJK."

Hoe bereiden jullie je lessen voor?

Laura: "Voordat een nieuwe periode begint, kijken we eerst met het hele team in een ontwikkelsessie welke leerdoelen elkaar overlappen en met welke vakken we vakoverstijgend invulling aan het thema kunnen geven."

Sanne: "De vakdocenten met de grootste overlappende leerdoelen gaan vervolgens in een miniteam met elkaar brainstormen over het lesprogramma."

Jens: "Dat ontwikkelen is veel werk, maar ook het allerleukst. Er ontstaat veel creativiteit en het is ook nog eens leerzaam. Bovendien is het veel efficiënter dan proberen je les in een tussenuur voor te bereiden. We benutten de tijd dus beter."

Hoe ziet die samenwerking er concreet uit?

Jens: "Het thema van de vorige periode was 'Amsterdam' en ik wist meteen dat ik een buurtonderzoek wilde laten uitvoeren waarbij de leerlingen allerlei socio-demografische kenmerken moesten achterhalen."

Sanne: "Dan kom je bij mijn vak al snel uit bij wiskundige diagrammen waarin ze hun bevindingen moeten verwerken. Dat bouw ik dan op door dat eerst met ze te oefenen."

Laura: "Ook moesten de leerlingen leren hoe ze een goed bronnenonderzoek uitvoeren, hoe ze interviewen en hoe ze mensen kunnen aanspreken. Het kost vooral tijd om te bedenken hoe je de leerdoelen laat terugkomen. Je moet ruimte in je hoofd hebben om dat proces te starten. Dat is echt met elkaar ontwikkelen."

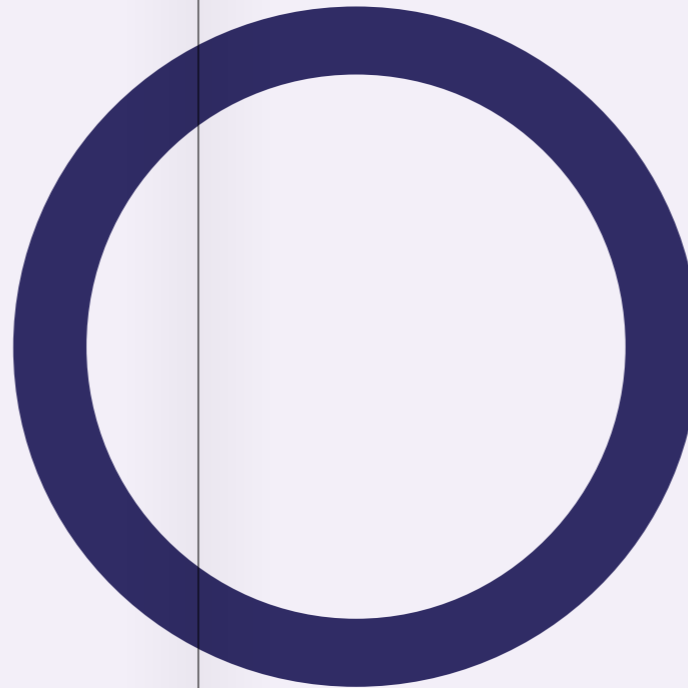
Jens: "Ook stemmen we elke week met elkaar af hoe het gaat en waar de leerlingen staan. We monitoren de voortgang en krijgen natuurlijk ook feedback van de leerlingen zelf. En tijdens de lessen kijk je ook hoe je kunt differentiëren. De volgende stap is echt maatwerk."

Wat merken jullie bij de leerlingen?

Sanne: "Ze zeggen dat ze anders leren. En omdat ze niet per definitie uit een boek leren, hebben ze niet altijd door dat we de vakinhoud in zo'n project verwerken."

Jens: "Ik had verwacht dat het verwarrend zou zijn voor de leerlingen, maar het is vooral voor ons ingewikkeld. Je moet ervoor zorgen dat jouw gedeelte in het lesprogramma tot zijn recht komt, zonder dat je je eigen lesje draait. De leerlingen hebben feilloos door bij wie ze met vragen of voor hulp moeten zijn."

Laura: "Dat ze wel leren, maar niet denken dat ze met een specifiek vak bezig zijn, is het ultieme doel. Jij bent als leerling onderdeel van die wereld, ga maar oefenen met de tools die wij je via verschillende vakken meegeven. Vanuit mijn vak 'Midden in de wereld' vind ik dat een mooie gedachte."

COORNHERT LYCEUM | HAARLEM

6

“DE MEERWAARDE VAN EEN VASTE ONTWIKKELMIDDAG IS DAT LERAREN ELKAAR WETEN TE VINDEN”

TABOR COLLEGE D’AMPTE | HOORN

12

MINDER LES EN TOCH VERSNELLEN: HET KAN OP HET TABOR COLLEGE D’AMPTE

VECHTSTEDE COLLEGE | WEESP

18

MINDER KWANTITEIT, MEER KWALITEIT

KEIZER KAREL COLLEGE | AMSTELVEEN

24

ONDERWIJSTIJD VERMINDEREN: “DE SLEUTEL TOT SUCCES IS DAT WE DE KEUZE AAN DE VAKSECTIES OVERLIETEN”

METROPOLIS LYCEUM | AMSTERDAM

30

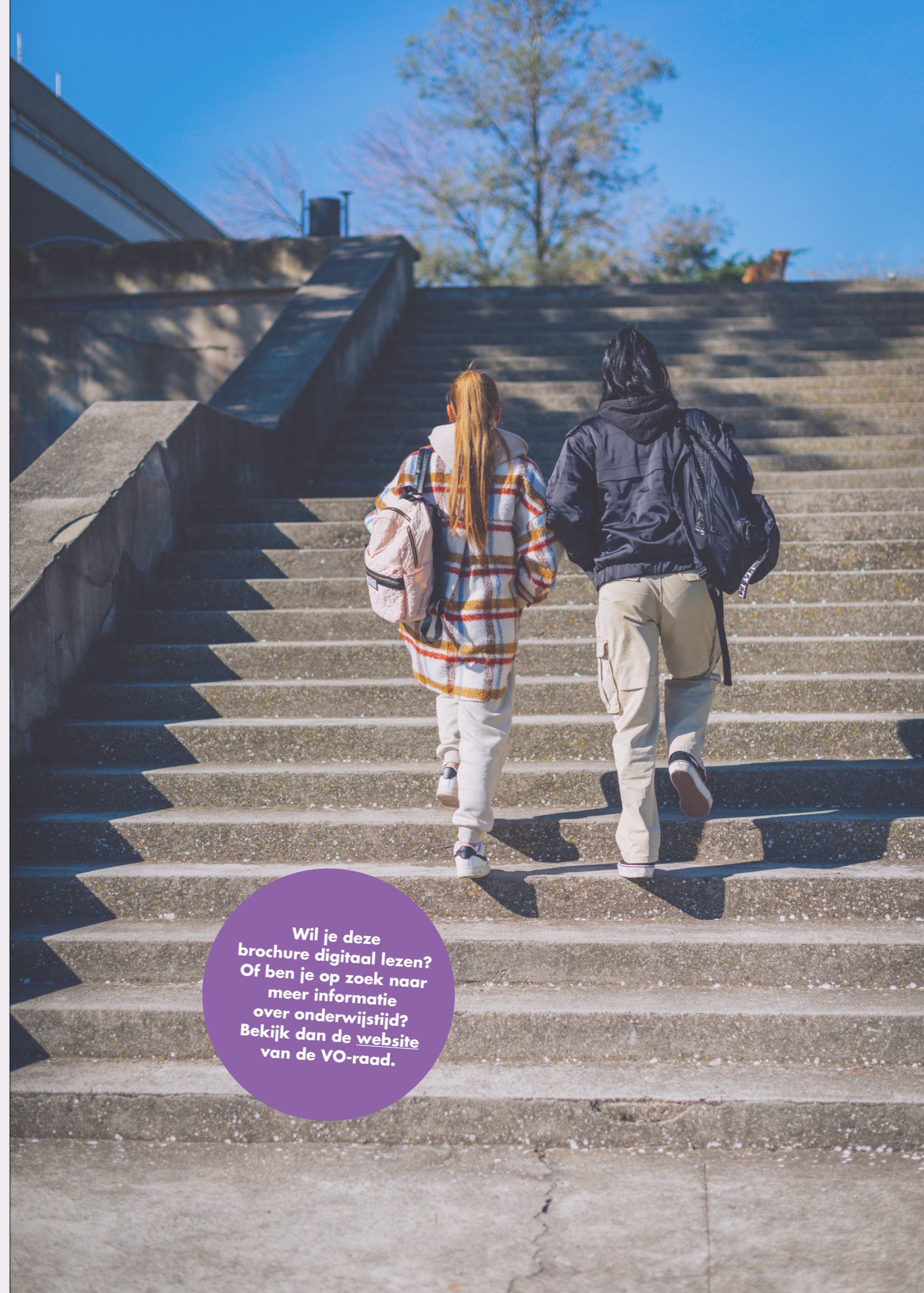
MEER EFFICIËNTIE IN ONDERWIJSTIJD: “VAKOVERSTIJGEND LESGEVEN IN TEAMS EN IN BLOKKEN, LAAT HET ONDERWIJSVLAMMETJE BRANDEN”

COLOFON

Deze publicatie is een productie van het programma Voortgezet Leren van de VO-raad. Schoolleiders, bestuurders en leraren uit het voortgezet onderwijs kunnen bij Voortgezet Leren terecht voor ondersteuning en inspiratie op het gebied van school- en onderwijsontwikkeling. Utrecht, 2024. Contact: voortgezetleren@vo-raad.nl

De meningen die in deze brochure worden weergegeven, komen niet noodzakelijkerwijs overeen met de standpunten van de VO-raad. En door de tijd is het mogelijk dat de informatie in dit magazine achterhaald raakt.

Wil je deze brochure digitaal lezen? Of ben je op zoek naar meer informatie over onderwijstijd? Bekijk dan de [website](#) van de VO-raad.

